

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

צוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

בא

(חלק בו שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושש לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת בא, כט טבת'ו' שבט, ה'תשפ"ו (א)

LIKKUTEI SICHOT

Copyright © 2026
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY®

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213

(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718

editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

Kehot Publication Society® and the Kehot logo are registered trademarks
of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

בא

בזה). ולדוגמא, דער רמב"ם⁷ זאָגט:
 „מצוה ראשונה⁸ ממצות עשה לידע⁹

במרה ואינו מקשה מהמצות שבפרשתנו ושהיא
 לפנ"ו). ובצפ"נ להוריות שם: ועי' בספרי פ' שלח
 דר"ל כמה שנצטווה אדה"ר. ולהעיר מרמב"ם
 רפ"ט מהל' מלכים על ששה דברים נצטווה
 אדה"ר על ע"ז כו' ובמצרים נצטווה עמרם במצות
 יתירות עד שבא משה רבינו ונשלמה תורה על
 ידו. ואינו מפרט מצות קדחת.

(7) ובזוהר (ח"ג רנ, ב) פקודא קדמאא אנכי.
 ובזח"ב (רע"מ – כה, א) ולקחתם .. וידעתם כי
 אני ה' אליכם וגו' פקודא דא קדמאא דכל
 פקודין ראשיא קדמאא דכל פקודין למנדע לי'
 להקב"ה בכללא. ושם ע"ב: רזא דפקודא קדמאא
 למנדע לי' בכללא בגין דכתיב אנכי כו'. וראה
 תקו"ז ת"ל (עד, ב).

– וראה „הרעיא מהימנא סהמ"צ" (להר"ר
 מרגלית) בריש הוצאתו דס' הזהר (ירושלים תש"ד
 ועוד) עיי"ש. וראה בארוכה לקמן ע' 116.

(8) כ"ה לשון הרמב"ם במנין המצות בריש ספר
 היד* (משא"כ בשאר המצות שלא פי' „המצוה
 השני" וכו' – ובפסטות כי אז הי' צ"ל כן עד
 סופן). ולכאורה כוונתו להדגיש לא רק המנין –
 שהיא מצוה הא', אלא גם חשיבותה (ומרמז בהו
 ע"ד לשונו בריש ספר היד כדלקמן). ועד"ז כתב
 בריש מצות ל"ת דמנין המצות שלו. וראה שיחת
 י"ג ניסן תשמ"ה.

(9) וכ"כ בריש ספר היד „לידע שיש שם מצוי
 ראשון". ובסהמ"צ לפנינו מ"ע א' – „בהאמנת ..
 שנאמין כו", אבל בהוצאת קאפח, גם שם: בידיעת
 .. שנדע כו' (וראה גם בהנסמן בהוצאת העליר
 שם). וראה לקו"ש ח"א ע' 339 בהערה. ואכ"מ.

(*) ראה רמב"ם ס' המדע (ירושלים תשכ"ד) שגם
 בכמה דפוסים וכת' מתחיל „מצוה ראשונה, אף
 שלפנ"ו נסמן „א" (כמו לפני שאר המצות), כבדפוסים
 שלפנינו. אלא שברמב"ם דפוס רומא ר"מ (ועוד
 דפוסים שהובאו שם) ליתא הסימון „א" לפני. ושם
 הובאו נוסחאות שבמצוה הא' הוא כשאר המצות
 שמתחיל: א' לידע – וליתא „מצוה ראשונה ממצות
 עשה" (ועד"ז הם השינויים ברמב"ם בריש מל"ת
 שבמנין המצות).

א. די מצוה „לקדש חדשים ולחשב
 שנים וחדשים בב"ד בלבד"י¹ לערנט מען
 אָפּ פון פסיק² „החודש הזה לכם ראש
 חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה".

זאָגט רש"י בפירושו במק"א (לפני זה)³
 – בנוגע צו דער מצוה – אָז „לא הי'
 צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש
 הזה לכם שהיא מצוה ראשונה⁴ שנצטוו
 בה ישראל"י⁵ (און ער איז מסביר „מה
 טעם פתח בבראשית").

אָבער די מוני המצות, הרמב"ם וכיו"ב,
 רעכענענדיק דעם מנין המצות כסדרן,
 איז די מצוה פון קידוש החודש ביי
 זיי ניט די „מצוה ראשונה" (ובדוקא

(1) לשון הרמב"ם במנין המצות בריש ספר היד
 מ"ע קנג. ועד"ז בסהמ"צ לפנינו מ"ע הנ"ל „לקדש
 חדשים (ס"א ולחשוב חדשים) ושנים וזו היא
 מצות קידוש החודש כו". וכ"ה בהוצאת הרב
 העליר דספהמ"צ (וכגירסת ס"א). אבל בהוצאת
 קאפח: שזונו יתעלה בחשבון חדשים ושנים וזו
 היא כו'. ובחינוך ריש מצוה ד „לקדש חדשים
 ולעבר שנים ולקבוע מועדי השנה ע"פ אותו
 קידוש". וראה לקמן בפנים ס"ה ואילך.
 (2) פרשתנו יב, ב.

(3) בראשית א, א. וראה תנחומא באבער
 בראשית יא. יל"ש עה"פ החודש (רמז קפז). גירסת
 מדרש לקח טוב ר"פ בראשית.

(4) ראה גם פרש"י פרשתנו יב, א „מצוה
 ראשונה".

במדרשים הנ"ל ליתא „שהיא מצוה ראשונה
 כו", אבל משמע שזוהי כוונת מדרשים הנ"ל,
 ורש"י הוסיפה, מפרטה לתוספת ביאור.

(5) „משא"כ מילה וגדה"י .. שלא היו ציווין
 אלא ליחיד אינן נחשבות מכלל מצותי כל זמן
 שלא נצטוו בהם כל ישראל כו" (רא"ם בפרש"י
 בראשית שם).

(6) להעיר מהוריות ת, יב: איזו היא מצוה
 שהיא נאמרה בתחלה הוי אומר זו עבודת כוכבים
 (ומקשה „והאמר מר עשר מצות נצטוו ישראל

הזה לכם", ווייל די מצוה האָט אין זיך אַ תוכן עיקרי ויסודי פון כללות התורה והמצוות.

ויש לומר אַז דאָס איז בכמה ענינים: (א) די מצוה ווייזט דעם אופן פון נתינת התורה; (ב) זי ברענגט אַרויס דעם כח התורה והמצוות; (ג) אין איר זאָגט זיך אַרויס די מטרה ותכלית פון מצוות התורה, כדלקמן.

ב. דער אבן עזרא בפרשתנו¹⁸ שטעלט זיך אויף דעם וואָס „משה לא פירש לנו בתורה איך נקבע השנים והחדשים ואם לא נמצא אביב מה נעשה ויש לתמוה מזה תימא גדולה איך פירש דיני כל נגעי המצורע שהוא באדם אחד ולא יעמוד בכל זמן והניח דבר המועדים שכל ישראל חייבים לשמרה בכל זמן ויש כרת על אכילת חמץ בפסח ועל אכילת יום הכפורים", און דער אבן עזרא איז מסביר, אַז „וזה לאות כי סמך על קריאת ב"ד בכל דור ודור".¹⁹

דאָס הייסט, אַז פון דער מצוה קדוש החודש איז דאָ אַן אות, אַ הוכחה ברורה וגלויה, אַז תורה בפירושה ניתנה²⁰, אַז תורה שבכ"פ, וואָס די חכמים בכל הדורות האָבן מגלה געווען, איז איין זאָך מיט תורה שבכתב.

ובפרט אַז דער קיום פון גאָר אַ סך מצוות התורה וועלכע זיינען פאַרבונדן

היא (כנ"ל) „מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל" (ראה לעיל הערה 5).

(18) יב, ב בפ"י הארוך. וראה גם בפ"י הקצר.
(19) והאריך בזה בהקדמתו לפ"י עה"ת ב"הדרך הב", ומסיים „וזה לנו האות שממך משה על תורה שבכ"פ, שהיא שמחה ללב ולעצם מרפא, כי אין הפרש בין שתי התורות, ומידי אבותינו שתינו לנו מסורות כו", ועד"ז הוא בס' העבור שלו ב"סוד העבור".
(20) ראה רמב"ם בריש הקדמתו לספר היד.

שיש שם אלוה שנאמר¹⁰ אנכי ה' אלקיך.

און דער טעם דערפון איז פאַרשטאַנ־דיק בפשטות, ווייל די ידיעה וקיום פון כל המצוות איז שייך נאָר נאָכדעם¹⁰ ווי ס'איז דאָ די ידיעה¹¹ „שיש שם אלוה"¹², ובלשונו בריש ההלכות¹³ אַז דאָס איז „יסוד היסודות ועמוד החכמות".

ובפרש"י מיינט ער בפשטות ראשונה – צו ווערן געשריבן בתורה¹⁴,

וויבאלד אָבער, אַז אַלע ענינים שב-תורה זיינען בדיוק, י"ל, אַז כאָטש בשייכות צום אדם (גברא) איז „מצוה ראשונה .. לידע שיש שם אלוה" – ובלשון רז"ל¹⁵ אַז פריער דאַרף זיין „יקבל עליו עול מלכות שמים"¹⁶ און ערשט דערנאָך „יקבל עליו עול מצות" –

אָבער ווי דער ענין איז מצד תורה (ומצד – חפצא), איז די „מצוה ראשונה" (וואָס מיט איר האָט לכאורה געדאַרפט זיין „להתחיל את התורה"¹⁷) – „החודש

(10) יתרו כ, ב.

(10*) להעיר מתניא קו"א ד"ה הנה (קסב, א) „מצות האהבה .. הנמנית ראשונה בתרי"ג מצות כמ"ש הרמב"ם ז"ל שהיא מיסודי התורה כו".

(11) ולהעיר שזהו גם דיבור הראשון דעשרת הדברות – מצוה ראשונה שבזמן מ"ה. וראה פירוש המשניות להרמב"ם ספ"ז דחולין.

(12) ראה ספהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות בתחלתה.

(13) ריש הלכות יסוה"ת.

(14) ולהעיר שלדעת הזהר (רע"מ) ח"ב (שבעה 7) „וידעתם כי אני ה' (שבר"פ ורא) .. פקודא דא קדמאה".

(15) ברכות רפ"ב בנוגע לק"ש. וראה עד"ז מכילתא יתרו (כ, ג) – בשייכות לעשה"ד.

(16) ולהעיר מספר המצוות להרמב"ם מ"ע ב.

(17) וגם להמסקנא שהתחלת התורה היא מבראשית הרי בסדר „תורה" (– הוראה, מצוות)

ועפ"י הנ"ל איז דאָס מובן: בראשית ברא אלקים איז רש"י מפרש²⁴: „בשביל התורה שנק' ראשית דרכו ובשביל ישראל שנק' ראשית תבואתו"; און ווי-באלד אַז די גאַנצע בריאה איז בשביל התורה ובשביל ישראל, איז פאַרשטאַנ-דיק, אַז ווען ב"ד פסק'נט ע"פ תורה אַז דער חודש איז מעובר, פועל'ט דאָס אַזוי אין מציאות העולם. וואָרום די גאַנצע בריאה איז באַשאַפן געוואָרן צוליב תורה וישראל.

ד. דאָס איז אָבער ניט מספיק. וואָרום דער ענין אַז בשעת ב"ד איז מעבר דעם חודש „בתולי" חוזרין" איז ניט אין דער מצוה עצמה, אפילו ניט אין דער לבנה, נאָר אַ תוצאה וואָס ווערט אין אַ זייטיגער זאך לגמרי!

פון דעם לשון מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל איז משמע, אַז דער ענין פון ראשונה איז פאַרבונדן מיט דער מצוה. ומזה – אַז תוכן ומטרת המצוה קומט אין דעם בהדגשה.

ה. ויש לומר הביאור בזה²⁵:

עיקר ענינן פון מצות התורה איז צו אויפטאָן קדושה אין וועלט. און דאָס איז די נקודה פון אַלע מצות התורה: מען נעמט אַ חפצא פון עולם און מען מאַכט דערפון אַ חפצא של מצוה, ביז אַז דאָס ווערט אַן ענין פון קדושה²⁶.

און דאָס איז אויך דער תוכן פון קדוש החודש – דער אויפטו וואָס ב"ד איז מקדש²⁷ אַ (חפצא) יום מסוים אַלס ראש

מיט די זמני השנה – איז פאַרבונדן דוקא מיט די קביעות החדשים וכו' ווי די חכמים האָבן קובע געווען בתושבע"פ²¹.

ג. עד"ז ברענגט אַרויס די מצוה פון קדוש החודש אַז תורה איז אַ בעה"ב אויף וועלט – און ווי דער מאמר רז"ל²² הידוע אויפן פסוק²³ „אקרא לאלקים עליון לא-ל גומר עלי" – „בת שלש שנים ויום אחד ונמלכין ב"ד לעוברו הבתולין חוזרין ואם לאו אין הבתולין חוזרין".

און דערפאַר איז מצות קדוש החודש די „מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל" (ביז אַז „לא ה' צריך להתחיל . . אלא כו", „כנ"ל) – ווייל פון איר „נעמט מען" דעם יסוד אין נתינת התורה – די אמונה אין דעם אמת פון תורה שבע"פ. און אויך – אין דעם תוקף התורה ומצות בכלל, דעם כח צו משנה זיין די טבע ומציאות העולם.

עפ"ז יומתק נאָך אַן ענין: כאַטש ס'ווערט מפורש געזאָגט אַז דער טעם וואָס „פתח בבראשית" איז ווייל „כח מעשיו הגיד לעמו כו" (ווי רש"י פירט דאָרט אויס) – וויבאלד אָבער אַז די התחלה פון „בראשית ברא" איז במקום פון דער התחלה (וואָס עס האָט געדאַרפט זיין) – „החודש הזה לכם" („לא ה' צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם"), איז מסתבר זאָגן, אַז אויך להמסקנא האָבן זיי אַ שייכות זע"ז.

(21) ראה בארוכה אברבנאל כאן ד"ה והלימוד הג' ואילך. וראה צ"ח בפתיחה למס' ברכות בסופה בפ' הסימן „זמן נקט".

(22) ירושלמי כתובות פ"א ה"ב. ושי"נ. והובא להלכה בש"ך (ושו"ע אדה"ז) יו"ד סקפ"ט סקי"ג (סקכ"ג).

(23) תהלים נז, ג.

(24) עה"פ שם בד"ה הב'.

(25) עד"ה החסידות ראה לקו"ש חט"ז ס"ע 481 ואילך. חכ"א ע' 65 ואילך. ועוד.

(26) וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 212 ואילך. ובכ"מ.

(27) ראה שמו"ר עה"פ כאן (פט"ר, כד).

פועל'ן אין אַ חפצא אַז זי זאָל ווערן אַ חפצא של מצוה, ונקודה זו איז בגלוי באַ דער מצוה פון קדוש החודש כנ"ל,

נאָר (בפנימיות הענינים איז דאָס) „ראשונה“ אויך בענינה ומדריגתה: כאָטש דער גדר פון עולם איז ביידע זאָכן, סיי זמן און סיי מקום³⁴, און זמן איז פאַרבונדן מיט מקום³⁵, איז אָבער בסדר הקדימה קומט זמן פאַר מקום³⁶. וואָרום יעדע התהוות, כולל אויך התהוות פון מקום, איז אַ שינוי (בהווה) לגבי (עבר) קודם ההתהוות³⁷, קומט אויס אַז קודם יעדער התהוות (אויך פאַר דער התהוות פון מקום) איז שוין געווען די מציאות פון אַ זאך וואָס ווערט דערנאָך נשתנה – וואָס דאָס איז (תוכן ענין ה)זמן.

ד.ה. די ערשטע מציאות פון עולם (וואָס פון דער מציאות פאַנגען זיך אַן אַלע נמצאים) איז זמן.

און ווי ס'איז אויך פאַרשטאַנדיק בפשטות לגבי האדם, אַז פריער קומט באַ אים אַן דער זמן, דער יום מסוים, און לאח'ז זיינען שייך זיינע פעולות בהיום ובחפצי העולם ביום זה.

און דערפאַר איז קדוש החודש מצוה ראשונה, ווייל פריער פועל'ט ב"ד די קדושה אין זמן, וואָס דאָס איז די התחלת המציאות, און לאח'ז קומט מעשה האדם, וועלכע ער פועל'ט אין חפצי העולם, וואָס זיינען אַן ענין של מקום.

34) שער היחוד והאמונה פ"ז (פב, א).

35) לקו"ת ברכה צח, א.

36) בהבא לקמן ראה גם לקו"ש ח"כ ע' 333.

וש"נ.

37) ראה גם המשך תער"ב ח"א ע' שלט: דכל מה שנתהווה ה'ז בבחי' זמן דלכד זאת שנתהווה מן ההעדר להו' הרי ה' זמן שלא היו ונתהוו ונתחדשו.

חודש ניט אַ יום המעשה²⁷ (וקרבן מיוחד²⁸ וכו') – ביז אַז „והי' מידי חודש בחדשו (ווי) ומידי שבת בשבתו יבוא גו'“²⁹.

ובלשון הרמב"ם³⁰ „שיקדשוהו בית דין ויקבעו אותו היום ראש חודש הוא שיהי' ראש חודש“, „שאין הראי' קובעת אלא ב"ד שאמרו מקודש הם שקובעין“³¹.

(און דאָס איז אויך פאַרבונדן מיט קדושת המועדות, ווייל „יסוד מצות קדוש החודש כדי שיעשו ישראל מועדי השנה במועדם“³², און דעריבער זאָגט מען ביר"ט „מקדש ישראל והזמנים“ ווייל „ישראל דקדשינהו לזמנים“³³).

ויש לומר אַז דערפאַר איז דאָס מצוה ראשונה – נוסף ע"ז וואָס די נקודה כללית פון אַלע מצות התורה איז צו

* (27) יחזקאל מו, א.

28) ראה פרש"י חגיגה יז, ב ד"ה וקדש חדש – „למוספין“ (ובא ביחד עם „מנה ימים) וקדש עצרת“, ובפרש"י „בקרבותיו“. ובלבוש או"ח (ר"ט תיז) „יום שיש בו קדושה הוא יותר משאר ימי החול כיון שמביאין בו קרבנות מוספין כמו ביר"ט“.

29) ישע"י סו, כג. וגם עתה עד"ז (זח"ג ע, ב, ובש"מ – כנסמן במ"מ לזהר – ניצוצי זוהר ועוד). וראה שו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' עט. הובא להלכה במג"א או"ח סתי"ז סק"ב): וכשם שאין תתנה ברגלים כך אין תתנה ברח"י. הנהיגין להתענות ערב רח"ג כ"כ מרבנים בכבוד הלילה ויום המחרת, שהרי הקישו הנביאים רח"ל לשבת בכמה מעלות טובות גבי שער החצר הפנימית ויבא כל בשר להשתחוות, והתורה הקישתהו למועדי השמחה לתקוע בחצוצרות על הקרבן, ותנן (ר"ה כד, א) ראש ב"ד אומר מקודש. . . קבעו לו חתימה שיה לרגלים כו'.

30) הל' קדח"ח פ"א ה"ה.

31) שם פ"ב סה"ח.

32) חינוך שבהערה 1. וראה רמב"ם שם פ"א

ה"ז ספ"ב. ועוד.

33) ברכות מט, א.

ו. דאָס איז אָבער לכאורה ניט מספיק:

(א) קדוש יום ר"ח וואָס ב"ד אומרים מקודש איז (אפילו בזמן שהיו מקדשים ע"פ הראי") ניט אַלעמאַל, וואָרום „אין מקדשין אלא חודש שנראה בזמנן“³⁸ – ווען ר"ח איז ביום ל', און „אין מקדשין אלא על הראי“³⁹.

(ב) אין דער מצוה פון „החודש הזה לכם“ איז נכלל (לדעת הרמב"ם⁴⁰) אויך „ולחשב שנים וחדשים בב"ד“, און אויף דעם זאָגט מען דעם לשון עבור שנים, ניט „קדוש שנים“.

(ג) לויטן רמב"ם⁴¹ אַז „הלכה למשה מסיני הוא שבזמן שיש סנהדרין קובעין על פי הראי' ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין על פי החשבון הזה שאנו מחשבין בו היום ואין נזקקין לראי'“, איז לפי"ז לכאורה אויך די קביעות ע"פ החשבון נכלל אין דער מצוה פון קדוש החודש⁴², און דעמאָלט איז מען ניט מקדש, כנ"ל, וואָרום „אין מקדשין אלא על הראי“.

(38) רמב"ם שם פ"ב ה"ח וכדעת ראב"צ סנהדרין י"ד, ב (וש"ב).

(39) רמב"ם שם פ"ח ה"ח. וראה מנח מצוה ד בתחלתה ד"ה והנה מצוה זו, דענין זה הוא לכ"ע – כי מה שמצוה לקדש „על הראי'“, הוא ענין בפ"ע מה שהב"ד אין מקדשים (אומרים מקודש) אלא חודש שנראה בזמנן.

(40) וכמ"ש במנין המצות שלו (נסמן בהערה 1). משא"כ לדעת הרמב"ן (בהשגותיו שם שורש א) שעיבור שנים הוא מצוה בפ"ע ולמדין משמור את חודש האביב (כדעת הבה"ג. וכן"ה לדעת הסמ"ג מ"ע מו, מז) – הובאו בחינוך שם. וראה בארוכה ביאור הרי"ף פערלא לסהמ"צ לרס"ג מ"ע נו בתחלתה. וראה שם ד"ה ולכן (רלו, א"ב) שתמה בזה שלא הזכיר הרמב"ם בהל' קד"ה העשה בעיבור שנים.

(41) הל' קד"ה פ"ה, ה"ב.

(42) וראה גם מ"ש בסהמ"צ שבהערה 1.

ז. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדים וואָס דער רמב"ם ווען ער רעכנט די מצוה אין מנין המצות זאָגט ער דעם לשון, כנ"ל „לדקדש חדשים ולחשב שנים וחדשים“. אָבער אין די הלכות גופא זאָגט ער בתחלת הל' קדוש החודש: „מ"ע אחת והיא לחשב ולידע ולקבוע באי זה“⁴³ יום תחלת כל חדש מחדשי השנה“ און עד"ז בפנים ההלכות⁴⁴, „מצות עשה מן התורה על בית דין שיחשבו וידעו אם יראה הירח או לא יראה“, און זאָגט ניט אַז דער תוכן פון דער מצוה איז „לדקדש החודש“.

דער טעם בפשטות דערפון איז, ווייל אויך דאָס וואָס מ'איז קובע חדשים ומעברים שנים ע"פ החשבון איז נכלל (לויטן רמב"ם) אין דער מצוה פון קדוש החודש (ניט נאָר די קביעות וקדוש ע"פ הראי' בזמן שיש סנהדרין), וכנ"ל.

מען דאַרף אָבער הסברה: פאַרוואָס זאָגט ער בלויז דעם ענין אין דער מצוה עשה (לחשב ולידע ולקבוע באי זה יום תחלת כל חדש), און איז ניט כולל אין דער מצוה אויך דעם ענין פון קדוש החדש, וואָס מ'איז (קובע ו) מקדש ע"פ הראי'?

ח. ויש לומר הביאור בזה:

די גאַנצע בריאה איז דאָך בשביל התורה ובשביל ישראל. וואָס דאָס מיינט – בכל עניני הבריאה, שמים וארץ וכל צבאיהם, און ניט נאָר די התהוות זייערע בכלל – נאָר דאָס איז אַ שטענדיקע זאך.

און די עבודה פון אַ אידן באַשטייט אין דעם וואָס ער דאַרף בריינגען בפועל

(43) כ"ה בדפוסים שלפנינו, וכן במנין המצות „על סדר הלכות“ בריש ספר היד (אבל בס' המדע – ירושלים, תשכ"ד – שם „באיזה בתיבה אחת“.

(44) פ"א ה"ז.

בריאה⁴⁸ ובכל פרטי' – וואָס דאָס ווערט עי"ז וואָס יעדע זאָך אין דער בריאה „העלפט אַרויס“ און איז מוסיף אַ אידן בעבודתו⁴⁹, און דאָס טיילט זיך אין כמה דרגות⁵⁰: מכשירי מצוה, מכשיר למכשיר וכיו"ב,

עד"ז (און נאָכמערי⁵¹) איז בנוגע לזמן, אַז די השלמת מטרת הבריאה פון די חדשי השנה איז ניט בלויז כזה וואָס מ'איז קובע און מקדש דעם ר"ח אָדער מועדי השנה⁵², ד.ה. ימים מסויימים

(48) להעיר מפס"ד הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ד) ד"צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כו' עשה מצוה אחת כו' הכריע כו' ואת כל העולם כולו".

(49) וראה בארוכה בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ (ד"ה אחר כן ראה להסתפק) שמבאר בארוכה איך „שכל הנמצאים שתחת גלגל הירח נמצאו בשביל האדם לבדו“, וממשיך לבאר, שכל מין המדבר גופא נברא בשביל החכם השלם שיוכל לעסוק בחכמה האלקית ובמעשה הטוב. עיי"ש בפרטיות החילוקים באופן השימוש בכל דבר בשביל החכם (בפרט, והאדם בכלל).

(50) ראה שבת (קל, א): כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל (לאיזמל של מילה – פרש"י שם).

(51) שמצ"ע (בריאיתו באופן) שהוא המשך אחד, ועד שבכמה עניני תורה הוא נקודה אחת (ראה צפע"ג מהד"ת כת, ב. מד, ב. שו"ת צפע"ג (דווינסק) ח"ב סל"ב. מפענח צפונות פ"ג). ועפ"ז יומתק הא דהתורה לא תהי' מוחלפת" (ראה רמב"ם רפ"ט מהל' יסודות. הל' מלכים פ"א סה"ג. פיה"מ סנה"ה הקדמה לפ' חלק היסוד התשיעי).

(52) מועדי ה' צריכין קידוש ב"ד (ב"ב קכא, א. נדרים עח, ריש ע"ב). וראה רשב"ם ב"ב „שהיו מקדשים את החודש ע"פ הראי' ומתוך כך מתקדש מועד בזמנו כו' אבל המועדים עצמן לא היו מקדשים כ"א החדשים .. וזהו תיקון המועדות וקדושתן" (וראה רשב"ם שם ד"ה שבת בראשית). ועד"ז מובן בפ"י הרא"ש ור"ן נדרים שם. אבל ברשב"א בשם הר"ח (הובא בשטמ"ק ב"ב שם) „שמעינן מינה שהמועדים צריכים קידוש בית דין לקבעם ולומר המועד ביום זה המקדש“. וראה לשון הרמב"ם שם ספ"ה „זה שאנו מחשבינן

און מגלה זיין דעם „בשביל התורה .. ובשביל ישראל“ אין דער בריאה. און ווען אַ איד איז מקיים אַ מצוה מיט אַ חפץ שבעולם, ווערט עי"ז אויסגעפירט דער „בשביל“, די מטרת הבריאה פון דער באַשטימטער זאָך⁴⁵ (אַז זי איז בשביל התורה ובשביל ישראל) ובמילא ווערט דאָס אַ חפץ של מצוה וכו'.

ולדוגמא: ווען אַ איד מאַכט פון עור הבהמה קלף פאר ס"ת תפילין ומזוזות, ווערט דורכדעם דורכגעפירט מטרת (בריאית) עור הבהמה, עס ווערט פון דעם קלף אַ חפצא דתורה ובגלוי.

וויבאַלד אַז אויך זמן איז אַ נברא⁴⁶, איז מובן, אַז אַזוי איז אויך בנוגע מציאות הזמן, אַז ער איז „בשביל התורה .. ובשביל ישראל“. און דאָס איז דער תוכן פון מצות קדוש החודש: דורך דעם וואָס אידן זיינען מקדש חדשים – ר"ח ומועדים – זיינען זיי מגלה ווי די אמיתית מציאות פון זמן איז בשביל התורה ובשביל ישראל. און ווי דוד המלך איז מפרש⁴⁷ „עשה ירח (איז דאָס) למועדים“.

וכשם ווי דאָס איז בנוגע לכל עניני הבריאה, אַז די כוונה איז ניט בלויז אין אַ חפץ מסויים אַז אין אים זאָל זיך דורכפירן מטרת בריאתו, נאָר די כוונה איז אַז דאָס זאָל אויפּטאַן (אָדער – מוסיף זיין) אין דער גאַנצער

(45) ראה לקו"ש ח"ט ע' 193 ואילך – דוגמא (ונפק"מ) בהלכה.

(46) כתורת הה"מ – הובא בסידור שער הק"ש (עה, סע"ד ואילך). וראה לקו"ש ח"ז ס"ע 59 ואילך. וש"נ.

(47) תהלים קד, יט. וראה שמו"ר עה"פ כאן (פט"ו, כב) בסופו: לכך ברא הלבנה בשביל מועדות שיהיו ישראל כו' .. עמד דוד ופירש כו'. וראה ב"ר רפ"ו.

דאָס איז דאָך בנוגע דעם גאַנצן המשך פון מהלך הלכנה פון דעם גאַנצן חודש – איז אַ טייל פון דער מצות עשה גופא. די מ"ע איז ניט נאָר דער מקדש זיין דעם טאָג פון ר"ח, נאָר דער "יחשבו וידעו"^{56*},

אַז אין דעם גאַנצן המשך הזמן גופא שטייט בגלוי דער "בשביל התורה .. ובשביל ישראל"⁵⁷.

ט. ויש לומר אַז (אויך) מטעם זה איז מצות קדוש החודש "מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל":

דער בשביל התורה ובשביל ישראל אין עניני הבריאה בכלל איז ניט באופן ישר ובגלוי בכל הבריאה כולה; פאַראַן חפצים וואָס ווערן אַליין קדושה אָדער מצוה, אָדער תשמישי קדושה ותשמישי מצוה, אָדער למטה מזה, וואָס אַ איד טוט לשם שמים⁵⁸ אָדער "בכל דרכיך דעהו"⁵⁹; און עס זיינען פאַראַן זאכן וואָס זיי זיינען בלויז מכשיר אָדער מכשיר דמכשיר, צי נאָך ווייטער ביז אַז באופן ישר ובאופן גלוי איז ניטאָ קיין קשר צווישן זיי מיט אַ אידן און מיט תורה, און נאָר וואָס דורך אַ פעולה מיט איין פרט פון דעם מין ווערט אַן עלי אין דעם גאַנצן מין

בחודש, נאָר ווען עס ווערט דערהערט אין דעם גאַנצן המשך הזמן (אויך לאחר הר"ח כו') דער בשביל התורה ובשביל ישראל. און דאָס איז דורכדעם וואָס ב"ד איז מקיים די "מ"ע .. לחשב ולידע ולקבוע באי זה יום תחלת כל חדש מחדשי השנה", וואָס צוליב דעם דאַרף דאָך ב"ד אויסרעכענען און וויסן די פרטי החשבונות פון מהלך הלכנה כו' (און) "יודעין מקומות הכוכבים ומהלכם כו"⁵³).

דאָס הייסט: נוסף אויף דער פעולה אין דעם זמן פון חדשי השנה דורך דער קביעות וקדוש⁵⁴ ר"ח אויך צוליב די מועדות⁵⁵, וואָס אין דעם אופן איז דער זמן שבינתיים בלויז ווי אַ מעין הכשר צו קדושת הזמן פון די מועדות (ווייל בכדי עס זאָל זיין ר"ח ומועדי השנה דאַרף מען האָבן (און וויסן) דעם גאַנצן המשך הזמן פון דעם חודש וכו') – איז נאָכמער: דער עצם חשבון – וואָס ב"ד "יחשבו וידעו אם יראה הירח"⁵⁶, וואָס

בזה"ז כו' ואומרין שר"ח יום פלוני ויו"ט ביום פלוני כו' וקביעת בני ארץ ישראל אותו הוא שיהי' ר"ח או יום טוב". אבל בזה אין המדובר בקידוש (ע"פ רא"י) רק בקביעות ע"פ חשבון. ובסהמ"צ שם: מפני שב"ד הגדול שבא"י כבר קבעוהו זה היום ר"ח או יו"ט ומפני אמרם שזה היום ר"ח או יו"ט יהי' ר"ח או יום טוב בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או ברא"י כמו שבא בפירוש אלה מועדי ה' .. כלומר שיאמרו הם שהם מועדות. וראה לשון הרמב"ם שם ה"ז. ואכ"מ.

54. ראה לקמן הערה 54.

53. רמב"ם שם פ"א ה"ו.

54. דהרי פשוט דגם על זה"ז אומרים קדושת מועדות מסורה לב"ד (ל' המכילתא תשא לא, טו) וישראל קדשינהו לזמנים (ברכות מט, א). וראה השגות הרמב"ן לסהמ"צ שם בסופו.

55. ראה רשב"ם ב"ב שם.

56. ל' הרמב"ם שם ה"ז. וראה מנ"ח שם בתחלתו דלדעת הרמב"ם גם חשבון צ"ל בא"י דוקא.

(56*) ולהעיר מחגיגה שם: אמרה תורה מנה ימים וקדש חודש מנה ימים וקדש עצרת (דאיתקש זל"ז). וראה תוד"ה אמרה שם.

57. להעיר על יתירה מזו מה"מ קונטרסים (ח"א רכו, ב) שע"י המשלים כו' מדברים גשמיים "מברר ומזכך הנה"א את חלקו בעולם והיינו הדברים הגשמי אשר ע"י משיג אלקות ה"ה רואה בהם ענין האלקי והיינו מה שרואה פרטי הנמשל בהמשל ואיך שהם דבר אחד ממש כו", עיי"ש בארוכה.

58. אבות פ"ב מ"ב.

59. משלי ג, ו.

מאכט ב"ד אן עיבור יאָר (ווי דער רמב"ם איז ממשיך בהלכה שלאח"כ⁶⁴). און ווי דער רמב"ם איז מפרש אין די ווייטערדיקע פרקים אַז „הדברים שהן העיקר שמעברין בשבילן כדי שיהיו השנים שני החמה“⁶⁵.

פון פשטות לשון הרמב"ם איז אָבער משמע אַז דאָס איז ניט נאָר צוליב מועדות, אַז פסח זאָל זיין בזמן האביב (ובפרט אַז דאָס דערמאָנט ער בכלל ניט אין דער הלכה; ער ברענגט נאָר דעם (חלק ה) פסוק „שמור את חודש האביב“), נאָר דאָס איז אַ דין אין דער שנה בכלל, אַז עס זאָלן זיין שני חמה⁶⁶, נאָר מען לערנט דאָס אָפּ פון „שמור את חודש האביב“⁶⁷.

דאָרף מען פאַרשטיין: אע"פּ אַז דער מחזור, די כללות המשך יט' השנים איז מתאים מיט שני חמה, מצד דעם חודש העיבור וואָס מ'איז מוסיף [און לסוף המחזור (י"ט שנה) גלייכן זיך אויס די שנות הלבנה מיט די שנות החמה ביז אַז „לא ישאר ממנין ימי החמה בכל תשע עשרה שנה חוץ משעה אחת וארבע מאות ושמנים וחמשה חלקים“⁶⁸].

איז אָבער לפועל יעדער יאָר בפ"ע — אַלע שנים — ניט קיין שנת חמה, שס"ה ימים, נאָר (צוועלף חדשי הלבנה —) שנ"ד יום⁶⁹, אָדער (דרייצן חדשי הלבנה —) שפ"ג יום⁶⁹.

(64) בה"ב שם.

(65) פ"ד סה"ד.

(66) ראה בארובה לקו"ש חט"ז ס"ע 95 ואילך.

(67) ובסה"מ שם בסופו: ואמרו שמור את חודש האביב הורה כי שנתנו ראוי שנשמור בה פרקי השנה, ולכן תהי' שמשית. ובהוצאת קאפח „ולפיכך יהיו שנות חמה“.

(68) רמב"ם שם פ"ו ה"י. וראה שם ה"א: נמצא במחזור שהוא כזה . . . והשנים שני החמה.

(69) ראה רמב"ם שם ה"ד החשבון בדיוק.

[ע"ד ווי דער אַלטער רבי איז מסביר אין תניא⁶⁰ בנוגע לקרבנות, אַז דורך הקרבת בהמה אחת „הי' כל החי עולה לה“ . . . וכל הצומח ע"י עשרון סולת אחד כלול בשמן כו", ועד"ז (און נאָכמער) בצדקה, וואָס דער „חומש מעלה עמו כל הארבע ידות לה' להיות מכוון לשבתו ית"י].

אין זמן הנ"ל אָבער, באַשטייט די מצות קדוש החודש אין דעם וואָס ב"ד דאָרף „לחשב ולידע ולקבוע באי זה יום תחלת כל חודש מחדשי השנה“ — די מצוה און די פעולה פון אידן (ב"ד) איז אין דעם גאַנצן זמן⁶¹ החודש באופן ישר.

יו"ד. עפ"ז יש לבאר דיוק לשון הרמב"ם בריש הל' קדוש החודש: „והשנים שאנו מחשבין הם שני החמה שנאמר⁶² שמור את חודש האביב“. דער פירוש הפשוט בזה איז⁶³: בהמשך צו תחלת ההלכה „חדשי השנה הם חדשי הלבנה“, דה. אַ חודש איז ניט אַ צוועלפט חלק פון שנת החמה, נאָר (חדשי) הלבנה, וועלכע באַשטייען פון (לערך) ניין און צוואַנציק מיט אַ האַלבן טעג.

און אויף דעם איז דער רמב"ם ממשיך, אַז אעפ"כ, וויבאַלד אַז פסח מוז זיין בחודש האביב, און די תקופות השנה ווערן באַשטימט דורך (מהלך ה) חמה, וואָס אַ שנת חמה איז מיט (לערך) עלף טעג לענגער ווי אַ שנת לבנה, רעכנט מען די יאָרן לויטן מהלך החמה, און דערפאַר איז יעדערע צוויי דריי יאָר

(60) פל"ד.

(61) עפ"ז יש לומר הכוונה ב„ישראל דקדשינהו לזמנים“ במובן הרחב, לא רק ר"ח והימים טובים, אלא לכל המשך הזמן.

(62) ראה טז, א.

(63) ראה פירוש לרמב"ם שם.

יום⁷³ – ולדוגמא: קטורת וואָס „היתה נעשית [און] יעדער יאָר און אַלע יאָרן] שס"ה מנה .. כנגד ימות החמה"⁷⁴ – ואע"פּ וואָס דורך דעם האָט מען גענומט דערנאָך פודה זיין די שיריים ומורידם מקודש לחול⁷⁵ – וואָס צוליב דעם דאַרף זיין „מחשבין .. שני חמה" כפשוטו⁷⁶.

יב. על פי כל הנ"ל איז אויך מובן דער קשר צווישן „פתח בבראשית .. כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים" מיט „החודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל" (וכנ"ל) סעיף ג – אַז די צוויי ענינים האָבן אַ שייכות צווישן זיך):

דער ענין פון „כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים" – כיבוש ארץ ישראל – איז מרמז, ווייזט (אויך)

ימות החמה" היינו שזהו פ"י מרז"ל זה). ולהעיר מרש"י (ריב"ן) מכות שם ד"ה שס"ה „שבכל יום מזהירין עליו שלא לעבור". ובתנחומא נצא ב: ושס"ה מצות ל"ת כמנין ימות החמה ובכל יום ויום שהחמה זורחת עד שהיא שוקעת צווחת ואומרת לאדם גוזרני עליך .. אל תעבור בי כו' [הובא ג"כ בסהמ"צ לרמב"ם שם: ואמרו ג"כ על דרך הדרש .. מצות ל"ת מספר ימי השנה כלומר כל יום ויום אומר לו לאדם אל תעשה בי עבירה]. (73) נוסף על „הרואה חמה בתקופתה .. אומר ברוך עושה בראשית" (ברכות נט, רע"ב) אבל זה אינו בכל שנה אלא „כל כ"ח שנין" (ברכות שם. רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ח).

(74) כריתות ו, סע"א. ירושלמי יומא פ"ד, ה"ה.

(75) שקלים פ"ד מ"ה. כריתות שם.

(76) וכן המוכר בית בבתי ערי חומה הרי זה גואל מיד וגואל כל שנים עשר חודש (משנה ערכין לא, א). ולדעת רבי (שם) „ליתן לו שנה ועיבורה", „בין בשנה פשוטה בין בשנה מעוברת נותנין לו שנת לבנה וימים שיתירם בשנת (שנת) חמה על שנת לבנה (דהיינו) אחד עשר יום שמהם אנו מעברים את השנה" (פרש"י שם) – אבל זהו בענין דרשות.

יא. ע"פ הנ"ל יש לומר: וויבאַלד אַז די מצוה פון קדוש החודש איז צו מגלה זיין די מטרת בריאת הזמן בשביל התורה ובשביל ישראל, כנ"ל, אַז עס ווערט אַ תורה'דיקע מציאות – איז מובן וואָס דער רמב"ם איז מדגיש „והשנים שאנו מחשבין הם שני החמה", ווייל די כוונה איז פועל'ן דורך דער מצוה אין יעדן פרט פון זמן; ניט נאָר אין דעם חלק פון זמן פון „חודש" (וואָס איז פאַרבונדן מיט סיבוב הלבנה), נאָר אויך אין דעם זמן פון „שנה" (וואָס איז פאַרבונדן מיט סיבוב החמה – וואָרום אין ללבנה שנה כלל⁷⁷).

ובמילא איז ניט גענוג דאָס רעכענען די תקופות כו' לויט מהלך השמש בלויז (צוליב וויסן ווען צו מוסיף זיין אַ חודש העיבור) בכדי פסח וחודש ניסן זאָלן זיין בזמן האביב⁷⁸ (וואָס איז בלויז אַ פרט ודין אין חדשי השנה), נאָר דער זמן פון שנה גופא ודכולה דאַרף ווערן אַ תורה'דיקע מציאות מצ"ע (וואָס דורך דעם „קומט" ער – דער זמן החמה – למטרת בריאתו). און דאָס איז דורך דעם וואָס ב"ד רעכענען שני החמה גופא.

וואָס דערפאַר געפינט מען כמה דינים ומצות התורה וואָס זיינען פאַרבונדן מיט שנת החמה⁷⁹ (שס"ה

(70) ראב"ע עה"פ כאן.

(71) ראה רמב"ם שם פ"ד ה"א.

(72) ע"פ הנ"ל יומתק מאמר רבי שמלאי (מכות כג, סע"ב) תרי"ג מצות .. שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה [וברמב"ם בהקדמתו לספר היד בסופה: מצות ל"ת שלש מאות וששים וחמש סימן להם מנין ימי שנת החמה. יתרה מזה בהקדמתו לשהמ"צ „מצות ל"ת שס"ה מספר ימי השנה השמשית" (ואח"כ מוסיף „וזה המספר נזכר .. בסוף גמרא מכות .. כנגד

(שענינים – תורה) כבראשונה⁸¹, און עס וועט ווידער זיין „מחשבין וקובעין חדשים ומעברין שנים. . בארץ ישראל“⁸² ע"פ הרא"י דורך די סנהדרין⁸³ וואָס מקומם ותוקפם⁸⁴ איז – בלשכת הגזית שע"י המזבח⁸⁵ שבבית המקדש בארץ ישראל, במהרה בימינו ממש.

(משיחות ש"פ תוריע תשי"ז,
שבת בראשית (התועדות ב) תשד"מ)

(81) ישע"י א, כו. וראה לקו"ש ח"ט ע' 105
הערה 74.

(82) רמב"ם הל' קדה"ח פ"א ה"ח. וראה שם רפ"ה וסוף פ"ה. ובארוכה בסהמ"צ שם. ועפ"ז מובן הקשר גם לפשוטו דפרש"י ב„מה טעם פתח בבראשית“ בנוגע לארץ ישראל, כי גם מצות קדה"ח, „שאינן עושין אותו אלא סנהדרין שבא"י“ (שם רפ"ה) וגם „חשבון שלנו“ הוא רק „לידע יום שקבעו בו בני ארץ ישראל“ (שם ספ"ה) מורה שיהי' תמיד בנ"י בארץ ישראל, ולא ימחה אותה* האומה מכל וכל – ראה סהמ"צ שם. שו"ת חת"ס יו"ד סרל"ד. וראה צפע"נ לרמב"ם ספ"ה שם.

(83) ראה רמב"ם שם פ"ה ה"א ד„קביעות ר"ח ע"פ הרא"י ועיבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסמוכין בארץ ישראל שנתנה להם הסנהדרין רשות“. ועד"ז בסהמ"צ שם. (אבל ראה ה"ג שם. וראה בארוכה השגות הרמב"ן לסהמ"צ שם. ושקו"ט בכ"מ בישוב דעת הרמב"ם. ואכ"מ).

(84) ע"ז ח, סע"ב. וש"נ. רמב"ם הל' סנהדרין פ"ד ה"א י"ג. ולדעת הרמב"ן (שבהערה הקודמת) „בטלו כל הדינין התלוין בב"ד הגדול“.

(85) ירושלמי מכות פ"ב ה"ו. מכילתא ס"פ יתרו (ר"פ משפטים). משפטים כא, יד. פרש"י ר"פ משפטים. וראה תו"ש שם וש"נ.

(* בהוצאת קאפח: ולא ישרש את שארית האומה לגמרי.

אויף⁷⁷ דעם „וכבשוה“⁷⁸, כיבוש פון (גשמיות ה)עולם, אידן „נעמען זי איין“ און מאַכן דערפון קדושה (ע"ד ארץ ישראל, ארץ הקודש). ד.ה. המשכת הקדושה אין מקום.

און דאָס איז דער קשר צום תוכן הענין פון „החודש הזה לכם“ – וואָס ענינו איז די המשכת הקדושה אין זמן, אַז אע"פ וואָס „זמן“ איז אַ חלק פון דער בריאה ובאופן – אַז מען קען עם ניט מאַכן ליינגער אָדער קירצער, און איז שייך בגדרו – עבר הווה עתיד – בשווה צו אַלעמען, מאַכן אידן דערפון אַ זאָך (חפצא) פון תורה און מצות; און ניט נאָר „חדשי הלבנה“ וואָס „ישראל מונין ללבנה“⁷⁹ (דערפאַר וואָס זיי זיינען דור מים ללבנה), און וואָס איז פאַרבונדן דירעקט מיט די מועדים, נאָר אויך „שני חמה“ וואָס זיינען לכאורה פאַרבונדן מיט אוה"ע וועלכע מונינים לחמה⁷⁹ – איז אויך דאָס מאַכן אידן איבער, אַז „השנים שאנו מחשבין הם שני חמה“; אויך דאָס ווערט אַ אידישער זמן, אַ אידישער יאָר און אַ פרט אין מצוות התורה, ראשון הוא לכם לחדשי השנה.

און דורך דער עבודה פון כיבוש הארץ ברוחניות, און אויך „כיבוש“ הזמן, איז מען ממחר בפועל אַז כיבוש א"י זאָל אויך זיין בגשמיות, בביאת משיח צדקנו, וואָס „מקבץ נדחי ישראל“⁸⁰, און דעמאָלט וועט זיין „ואשיבה שופטין

(77) ראה לקו"ש ח"י ע' 2 ואילך. ח"כ ע' 2 ואילך. וש"נ.

(78) בראשית א, כח.

(79) סוכה כט, א. א. ב"ר פ"ו, ג.

(80) רמב"ם הל' מלכים רפ"א ובסוף הפרק שם.

